

ЗМІСТОВНІ ОРІЄНТИРИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ДІЙ В КОНФЛІКТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Гіренко С. П., канд. пед. наук, доцент, професор
кафедри психології та психології Харківського
національного університету внутрішніх справ*

*Котелюх М.О., канд. пед. наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки Харківського
національного університету внутрішніх справ*

*Петленко О.В., канд. псих. наук, доцент, доцент
кафедри психології та психології Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Анотація. Змістовні орієнтири підготовки майбутніх працівників ОВС до дій в конфліктному середовищі. В тезах розглянуто сучасні підходи до вивчення та формування конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців у ВНЗ. Визначені зміст вмінь, що забезпечують конфліктологічну готовність курсантів. Розглянуті педагогічні складові виховання культури вирішення конфліктів у курсантів ВНЗ МВС.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, конфлікт, конфліктологічна культура, професійна підготовка, психологічна допомога.

Аннотация. Содержательные ориентиры подготовки будущих сотрудников ОВД к действиям в конфликтной среде. В тезисах рассмотрены современные подходы к изучению и формированию конфликтологической подготовки будущих правоохранителей в вузе. Определены содержание умений, обеспечивающих конфликтологическую готовность курсантов. Рассмотрены педагогические составляющие воспитания культуры разрешения конфликтов у курсантов вузов МВД.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, конфликт, конфликтологическая культура, профессиональная подготовка, психологическая помощь.

Resume. The informative guidelines training of future police officers to action in a conflict environment.

The thesis considers modern approaches to the study and formation of conflictological training of future police officers at the university. The content of skills, providing conflicting readiness of students. The pedagogical components of

nurturing the culture of conflict resolution among the students of universities of the Ministry of internal Affairs.

Keywords: law enforcement, conflict, conflictological culture, vocational training, psychological assistance.

Сучасні умови професійної діяльності працівників усіх силових структур вимагають їх спеціальної психологічної та конфліктологічної підготовки як передумови подолання складних професійних ситуацій. Загальними джерелами виникнення конфліктних станів у працівників ОВС (особливо оперативних працівників) виступають безліч стрес-чинників, що супроводжують професійну діяльність правоохоронних структур, а саме: насиченість служби суперечками та протидією, загроза життю в умовах військових дій, важка та небезпечна служба в зоні проведення АТО, охорона громадського порядку під час масових заворушень в великих містах України (Київ, Запоріжжя, Одеса, Харків та ін..). Військові події цього та минулого років засвідчили наявність гострої проблеми посилення несприятливих психологічних станів у осіб, що брали участь або постраждали внаслідок бойових дій (бійцям Збройних Сил, Нацгвардії, працівникам МВС, громадському населенню). Відсутність спеціальної психологічної підготовки кадрів з урахуванням бойових дій у державі (військова та кризова психологія, конфліктологія, спеціальна педагогіка) гостро відчувається в усіх силових структурах.

Військові конфлікти породжують «військові стреси», а ті, в свою чергу, впливають на усвідомлення людиною сенсу свого життя, її поведінку практично у всіх сферах, погіршують її стан здоров'я та працездатність, «перебудовують» взаємини з оточуючими та рідними, актуалізують конфліктні стани. Різка зміна елементів світоуяви особистості, втручання в ієрархію мотивів та цінностей у жертви військового конфлікту на Сході України часто актуалізує в неї внутрішні конфлікти. Невирішений людиною своєчасно та конструктивно за допомогою власних захисних механізмів, такий конфлікт посилює процеси невротизації, формує в неї несприятливі психоемоційні стани, закріплює їх що створює негативні передумови неконструктивної поведінки в конфліктних, екстремальних та інших складних службових ситуаціях. Тому, на

наш погляд, зараз склалася ситуація, коли представлена потреба відчувається надто гостро, але вирішити її миттєво не представляється можливим.

Іншою актуальною проблемою в процесі реформування сьогодні органів внутрішніх справ, реалізації інноваційних проектів реформування дорожньо-патрульної служби МВС, на наш погляд, виступає необхідність покращення комунікативної компетентності майбутніх правоохоронців, формування в них вмінь конструктивного, неконфліктного спілкування з населенням, учасниками дорожнього руху тощо. В сучасних умовах підвищеного громадського контролю за моральною і професійною поведінкою працівників МВС, в центрі професіограми працівника ОВС знаходиться сформована компетентність у вирішенні конфліктних ситуацій, здатність. Ці компоненти професійної готовності правоохоронців відображені у «Правилах поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України» [2]. У розділах 3 та 4 містяться наступні вимоги до правоохоронців щодо неконфліктного ставлення до людей: недопущення жорстокості та принизливого відношення до громадян, постійний контроль своєї поведінки, почуттів і емоцій, необхідність виявляти емоційно-психологічну стійкість при провокації правопорушниками конфліктної ситуації, не дозволяти втягнути себе в конфлікт. Працівник повинен уживати всіх можливих заходів до мирного вирішення і припинення службових суперечок, уживати заходів щодо недопущення конфлікту інтересів (ситуації протиріччя між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями). Таким чином, враховуючи підвищену конфліктність сьогодення, важливою складовою професійної готовності працівника ОВС до виконання службових обов'язків в сучасних складних умовах є високий рівень його конфліктологічної культури. Під останньою ми розуміємо систему індивідуальних характеристик правоохоронця, яка забезпечує успішне конструктивне виконання ним правоохоронної діяльності в умовах дії активних конфліктогенів (конфліктних ситуацій, провокаційної або агресивної поведінки оточуючих, негативних внутрішніх станів). Ступінь її сформованості забезпечує застосування безпечних, але ефективних для працівника та інших

осіб стратегій конфліктної поведінки, стилю та моделей спілкування, форм та засобів впливу на оточуючих та ситуацію.

Вищим навчальним закладам України потрібний час (мінімум 3-4 роки) на те, щоб відреагувати на потреби суспільства, підготувати кваліфікованих фахівців з вузькою спеціалізацією, внести корективи в плани підготовки та зміст освіти в напрямку «посилення» психологічної, психотерапевтичної та конфліктологічної підготовки. Це складне завдання передбачає включення до начальних планів підготовки майбутніх правоохоронців «практично орієнтованих» дисциплін, метою яких є формування достатнього рівня психологічної компетентності при діях в екстремальних та конфліктних ситуаціях, вивчення основ психологічної допомоги / самопомоги при негативних психічних станах, конфліктах, професійному стресі, їх діагностуванні та наслідках. До таких дисциплін, на наш погляд, слід віднести «Екстремальна та кризова психологія», «Психологія стресу», «Основи психотерапії», «Конфліктологія», «Основи психологічної допомоги» та ін..

В сучасній конфліктології провідне місце сьогодні займає проблема розвитку конфліктологічної компетентності особистості. Переважна кількість науковців та практиків вважають її важливою складовою фахівця в умовах конфліктогенного професійного середовища. Позитивним результатом тут стає зменшення деструктивного впливу конфліктогенів на професійну діяльність, підтримання оптимальних (тих, що відповідають характеру зв'язку: ділового, дружнього, родинного тощо) стосунків, збереження мотивації праці та спілкування. Проблеми, зміст та педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності та конфліктостійкості майбутніх фахівців в умовах ВНЗ представлені в дослідженнях А.Анцупова, Г.Антонова, О.Бандурки, С.Банікіної, М.Васильєвої, І.Ващенко[1], А.Лукашенко, Л.Порохні, Н.Самсонової, В.Семиченко. Конфліктологічна підготовка майбутніх правоохоронців в ВНЗ МВС відбувається на 3-4 курсах та включає дисциплінарний та практично-адаптаційний компоненти. Дисциплінарний блок включає послідовну навчальну діяльність, спрямовану не тільки на формування нових знань про конфлікт його закономірності, форми та наслідками, але й серйозну роботу з

конфліктною самосвідомістю суб'єкта, осмислення компонентів конфліктної сфери, визначення рівня власної конфліктності, особистісних ресурсів, що забезпечують опір людини конфліктогенам. В зміст навчальних дисциплін «Конфліктологія», «Професійно-психологічна підготовка працівників ОВС» включені змістовні блоки, вивчення яких формує конфліктологічну готовність майбутніх правоохоронців.

Практично-адаптаційний блок конфліктологічної підготовки фахівця містить аналіз професійних конфліктних ситуацій під час навчання, спільного несення служби, проходження навчальної практики, розширення варіативності стратегій поведінки в конфліктах з орієнтацією на інших курсантів та офіцерів.

Окремо слід зазначити важливість розвитку психодіагностичних вмінь курсантів ВНЗ МВС. Згідно нашим опитувань, близько 28% респондентів мають труднощі щодо визначення просторових, тимчасових та внутрісистемних ознак конфлікту. Більше 44% опитаних не приділяють належної уваги латентним (прихованим) конфліктам, а їх фіксація відбувається лише після початку активної протидії протилежних сторін. Тобто, втрачається важливий час для попередження та профілактики конфліктної ситуації.

На наш погляд, зміст конфліктологічної компетентності фахівця має відмінності в залежності від стадії конфлікту, в якій бере участь особистість. Аналізуючи досить значну кількість наукових досліджень динаміки конфлікту, можна визначити ряд стадій, що проходять учасники конфлікту під час його розвитку. На кожній з них правоохоронець потребує наявності комплексу вмінь та здібностей щодо впливу на процес конфліктної взаємодії, а саме:

- *На стадії зародження проблеми.* Даний етап перш за все потребує від фахівця-правоохоронця первинних діагностичних вмінь у сприйнятті, аналізі та розумінні ознак протиріччя, суперечки та ін..

- *На стадії поглиблення проблеми (конфліктна ситуація).* У випадках, коли ознаки конфлікту періодично повторюються, перцептивні здібності (особливості сприйняття) працівника ОВС потребують вмінь фіксації закономірностей протиріччя, розуміння типу та особливостей конфліктогенів, константності позицій учасників. Особливої уваги потребує емоційні стани

учасників конфліктної ситуації, поява негативних образів «ворога» у опонентів, зміна взаємних ставлень, частота та вмотивованість спілкування.

На стадії усвідомлення протиріччя та ескалації конфліктної ситуації сторони не тільки відчують, а й більш-менш чітко уявляють зміст протиріччя та необхідність позбавитись від психологічного напруження, що породжується проблемою. На цьому етапі важливими вміннями фахівця виступають вміння враховувати можливості штучного загострення взаємодії з правопорушником або підозрюваним, бути готовим до превентивних заходів; зберігати витримку і гідність, контролювати свій емоційний стан, своїм виглядом і діями демонструвати впевненість і спокій; при провокаціях правопорушниками не дозволяти втягнути себе в конфлікт, уживати всіх можливих заходів до його мирного вирішення; утримуватись від жорстких дій і різких висловлювань.

Стадія зіткнення (конфлікт) є найбільш гострою та динамічною, де опоненти демонструють та використовують конфліктні стратегії та тактики поведінки, знищують конфліктні аргументи та позиції один одного, намагаються наносити психологічну та фізичну шкоду. Вона потребує від працівників стриманості, стійкості до конфліктостворюючих подразників та провокаційної поведінки. Основним змістом конфліктної поведінки на даному етапі є: стриманість безпосередніх бажань (часто конфронтаційно-агресивного змісту), пошук та реалізація адекватних ситуації стратегій та тактик (суперництво, компроміс, уникання та ін.); моніторинг динаміки стосунків з опонентом та групами підтримки; пошук варіантів реагування на дії опонента.

На стадії розв'язання конфлікту основним завданням учасників є нейтралізація предмету конфлікту та поліпшення стосунків безпосередніх учасників протиріччя. Згідно теорії американського конфліктолога Д.Г.Скот[3], основними кроками опонентів на цьому етапі є: контроль емоційної сфери, з'ясування позицій та прихованих потреб конфліктуючих сторін, пошук альтернативних шляхів вирішення проблеми, прийняття та закріплення згоди.

Вищезазначена поведінка правоохоронців, на наш погляд, є найбільш конструктивною та раціональною реакцією в службових конфліктних ситуаціях, дозволяє з найменшими конфліктними ризиками (силовий варіант,

агресія, гострий психічний стан) та без порушень законодавства виконувати професійні обов'язки, підтримувати злагоджені стосунки з колегами.

Список використаної літератури

1. Ващенко І. В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ : монографія / Ващенко І. В. – Х. : ОВС, 2002. – 256 с.
2. Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0628-12>
3. Скотт Д. Г. Конфликты, пути их преодоления / Скотт Д. Г. ; пер. с англ. Е. Никифоровой. – К. : Внешторгиздат, 1991. – 190 с.